

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES | RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI ILMYI KONFERENSIYA

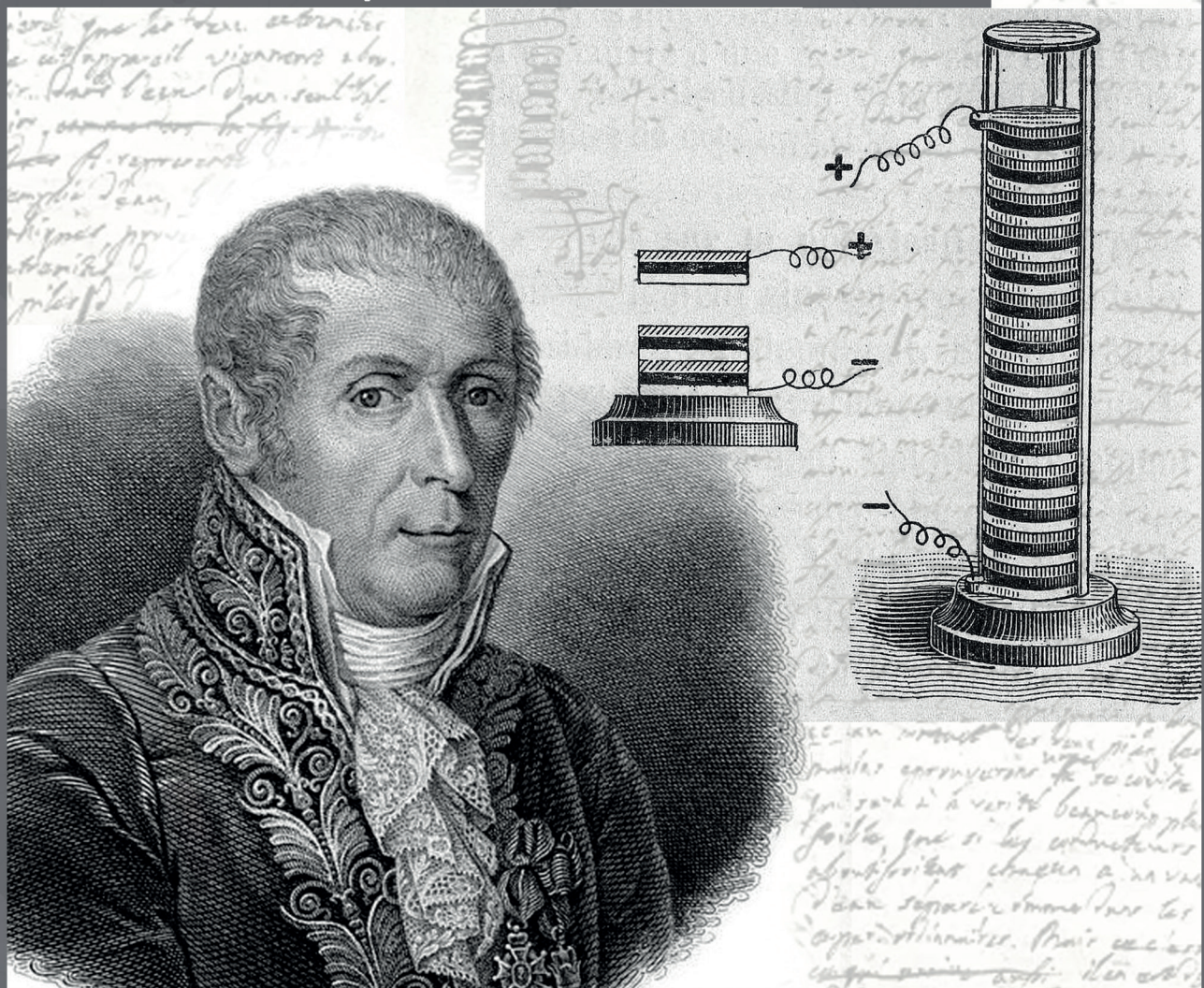
YANG O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

CONFERENCES.UZ

2023

DAVRIYLIGI: 2018-2023

DUNYODA BIRINCHI KASHF ETILGAN ELEKTR BATAREYA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJY OLIY TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR, MAGISTRANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

 TOSHKENT SHAHAR, AMIR TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.

 +998 97 420 88 81
+998 94 404 00 00

 WWW.TAQIQOT.UZ
WWW.CONFERENCES.UZ

 MAY №52

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
3-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-3**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-3**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 52-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 май 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 15 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган еттита устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофиқ:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Муҳаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

1. Movlonberdi Ostonaqulov ТАРИХ ФАНИГА ЯНГИЧА ЁНДАШУВ. ЯНГИ ЗАМОН ТАЛАБЛАРИГА МОС ТАРИХ	7
2. Movlonberdi Ostonaqulov YANGI ASRDA YANGICHA TA'LIM. VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRUVCHI TARIX FANI METODLARI.....	9
3. Qurbonov Feruz Begimqulovich TARIXDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHDA INTERFAOL METODLAR	11
4. Rasulova Kamola Xazratkulovna BUYUK IPAK YO'LINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI	13

ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

ТАРИХ ФАНИГА ЯНГИЧА ЁНДАШУВ. ЯНГИ ЗАМОН ТАЛАБЛАРИГА МОС ТАРИХ

Movlonberdi Ostonaqulov
Guliston davlat universiteti
Ijtimoiy-iqtisodiy fakulteti
Tarix yo'nalishi talabasi
+99899 070 95 85

Аннотация: Ушбу илмий иш умумтаълим мактабларида тарих фанини ўқитишнинг замонавийлаштириш жараёнларига мос келадиган инновацион усулларини қўллаш муаммолари ҳақида сўз юритилган. Тарих фанини ўқитишнинг интерфаол усулларида фойдаланиш ва ўқувчиларнинг мустақил ишларини ташкил этиш бўйича услубий тавсиялар тақдим этилган.

Калит сўзлар: интерфаол усуллар тарих, компетенция, компетенцияга асосланган ёндашув, усул, тадқиқот усули, модернизация.

Ўқувчилар томонидан янги аср малакаларини эгаллаш жараёни, фақатгина, ёшларнинг фаол мустақил фаолияти, шу жумладан, ахборот билан ишлаш компетенциясини эгаллаш ва ўзларининг ахборот оқимини яратиш шарти билан муваффақиятга эришиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712-сон Фармонида мактаб таълим тизимини битирувчилари ташаббускорлик, ҳаракатчанлик ва конструктивлик каби фазилатларга эга бўлиши белгиланган. Дарҳақиқат, ҳаёт давомида ўз-ўзини ўқитиш истаги, мустақил қарор қабул қилиш қобилияти ва энг янги технологияларни амалиётда қўллаш зарурлигини англаш замон талабидир. Маҳаллий ва хорижий илмий доираларда умумтаълим босқичида тарих фанини ўқитишнинг янги ёндашувларини қўллаш муаммолари бир неча бор мунозаралар ва мунозаралар мавзусига айланди. Замонавий рус тадқиқот-чилари тарихни ўқитишнинг янги мазмуни ва методологиясини излаш замонавий ўқитиш технологияларига ўтишни англатади, деб баҳолаб, ўқитиш жараёнида ўқувчилар томонидан яратилган тарихий тасвирларнинг когнитив аҳамиятига эга, бу эса, ўзига хос тарихий тасвирлар ва тасвирлар тарихий тушунчаларни шакллантириш учун асос бўлиб, ўтмиш расмлари ва расмларининг мазмуни қанчалик кенг ва бой бўлса, ушбу тушунчалар янада мазмунли ва барқарор бўлишини таъкидладилар.

Бизнинг фикримизча, тарихни ўқитишнинг қизиқарли ёндашувлари «табiiй фанларнинг тушунчалари, тамойиллари ва фикрлаш тизимидан бевосита фойдаланиш» таклифларини ўз ичига олади. Худди шу турдаги алоҳида ҳодисаларни ўрганишга эмас, балки «фавқулудда, муҳим воқеалар ва ҳодисаларни ўрганишга» қаратилган. Зеро, тарих фанини ўрганиш натижаси нафақат мустаҳкам билим, балки ўтмишдаги воқеаларни тушунтириш ва жамият ривожига объектив ва субъектив омилларни ҳисобга олган ҳолда сабаб-оқибат муносабатларини ўрнатиш қобилиятига эга бўлиши кераклиги, шунингдек, ўзларининг баҳс-мунозаралари қобилияти бўлиши муҳимдир. Ушбу мақолада кўриб чиқилган муаммолар бўйича адабиётларни ўрганиш қуйидаги хулосага келишга имкон берди: ҳозирги кунгача замонавий таълимда тарих фанини ўқитиш учун инновацион усулларни жорий этишнинг кўплаб амалий муаммолари тадқиқотчилар диққат марказидан четда қолган. Турли тарихий можароларни кўриб чиқиш асносида, ўтмишдан олинган маълумотларни қабул қилиш, таҳлил қилиш ва умумлаштириш учун энг муҳим кўникмалар ривожлантирилади, ўқувчиларга ахборот оқимини кўпайтириш ва тарқатиш имкониятини беради-

ган интеллектуал зўриқиш яратилади. Бизнинг фикримизча, ўқув ишининг муаммоли ва ўйноқи шакллари истиқболли бўлиб, синфда илмий полемикани ўқитувчининг обрўси ва босимсиз эркин тарзда олиб борилишини ташкил этиш учун имконият яратади. Мунозарада тарихий фактлар, воқеалар, жараёнлар ва ҳодисаларни ижодий тушуниш ўтмишни йўқолган тарихий алтернативлар нуқтаи назаридан кўриб чиқишда маълумотни танқидий баҳолаш ва мураккаб муаммоли муаммоларни ҳал қилиш билан бирлаштирилади.

Худди шу тамойилни ўқувчиларга замонавийлик воқелигини тушуниш учун бериш, тафаккур жараёнида тарихий изланишларнинг прогностик функциясини янада кучайтиради. Масалан, 7-синф Ўзбекистон тарихи дарсларида Чингизхон босқини ёки Амир Темури лавлати ҳақидаги мавзуларни ўтишда «Чингизхон» ёки «Амир Темури»- қонли золими ёки таниқли сиёсатчи?» биз тарихий белгилар синовларини стимуляция қилиш усулидан фойдаланамиз. Ўқувчилар олдиндан дарс режасини, адабиётлар рўйхатини олдиндан олишади, ҳимоя ёки айблов позициясини аниқлаб олишади. Берилган режа бўйича асосий саволлар ўқитувчи билан маслаҳатлашади. Бизнинг фикримизча, бўлажак мунозарани олдиндан йўналтириш амалий эмас, чунки дарснинг ушбу шакли ўқувчиларнинг мустақил ижодий ишларини ўз ичига олади, улар тарихий билим ва фактлардан фойдаланиш, уларга баҳо бериш, ўз фикрларини ифода этиш ва қўллаб-қувватлаш қобилиятини намоён этадилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 7-синф Ўзбекистон тарихи дарслиги
2. Ziyonet.uz

YANGI ASRDA YANGICHA TA'LIM. VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRUVCHI TARIX FANI METODLARI.

Movlonberdi Ostonaqulov
Guliston davlat universiteti
Ijtimoiy-iqtisodiy fakulteti
Tarix yo'nalishi talabasi
+99899 070 95 85

Annotatsiya: Ushbu maqola yosh avlodga tarix fanini o'qitish davomidagi ahamiyat berilishi zarur bo'lgan taraflar, metodikalar, tarixiy hodisalarga to'g'ri baho berish va faktlarni aniqlash haqida fikr yuritilgan. Tarixiy tushunchalarning to'g'ri talqin etilishi juda muhim ekanligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'tmish, tarix, bilim, malaka, fakt, qarashlar, tarixiy tushuncha.

Tarix o'qitish deganda, tarixiy material vositasida o'quvchilarga bilim berish, ularni milliy istiqloq ruhida tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshirish zarur bo'lgan jarayon, o'qituvchi va o'quvchilarning aqliy (ichki) hamda o'quv harakatlari (tashqi) jarayoni tushuniladi. Tarix kursining mazmuni deganda, birinchi galda tarix dasturida belgilab berilgan tarixiy bilimlar ko'lami, o'quv materiali: uning asl mazmuni, o'quvchilarning tarixiy materiallarni o'zlashtirish olgan bilimlaridan foydalana bilish sohasidagi o'quv usullari, ko'nikma va malakalari sistemasi, shu jumladan, ularni ilmiy tadqiq qilish ishlarining eng oddiy shakllarini egallashlari ko'zda tutiladi. Ta'limni muayyan pedagogik maqsadga yo'naltirmoq uchun o'qituvchi o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitishning maqsadini, uning asosini tashkil qilgan ta'lim-tarbiya vazifalarini aniq belgilab olishi kerak. Biroq, 5-9 sinflarda tarix o'qitish oldida turgan umumiy maqsad bilan ta'lim-tarbiya vazifalarini bilib olishning o'zi kifoya qilmaydi. Shu bilan birga, umumiy vazifalarni amalga oshirishda har bir sinfda o'qitiladigan tarix kursining o'rni, vazifalari, o'z navbatida mazkur kursni o'qitishning ta'lim-tarbiya vazifalarini amalga oshirishda uning har bir bo'limi, bo'limdagi mavzular, xatto har bir darsda o'tiladigan mavzuning ham juz'iy vazifalari oldindan belgilab olinishi kerak. Chunki har bir tarix darsining butun tarix kursining umumiy darslar sistemasida tutgan o'rni bor, bu darsda o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida tarix o'qitish oldiga qo'yilgan umumiy vazifaning qandaydir elementi yoki bo'lagi hal etiladi. Tarix o'qitish maqsadlarini belgilashda, avvalo ta'lim va tarbiyaning uzviy birligini, o'qitish davomida o'quvchilarning g'oyaviy-siyosiy saviyasi mutassil o'sib borishini, ularda ko'nikma va malakalar hosil qilishni hamda ijodiy faoliyatga tayyorlanishlarini nazarda tutmoq kerak.

Ta'limdan kuzatilgan maqsadlarning muvaffaqiyatli ravishda amalga oshmog'i uchun, ular ilmiy asosda belgilanmog'i lozim. Bu maqsadlar tarix ta'limining mazmuni va vazifalari bilan belgilanadi. Shuningdek, bunda ta'limning boshqa shart-sharoitlari: o'quvchilarning saviyasi, bilimi, ko'nikmalari va malakalari, dars uchun ajratilgan vaqt, darsni o'tish imkoniyatlari va boshqalar ham nazarda tutiladi. Ta'lim maqsadlarining ilmiy asosda belgilanishi ularning realligini ta'minlaydi. Ta'limdan ko'zlangan maqsadlarni o'qituvchi naqadar chuqur anglab olgan bo'lsa, tarix o'qitish mazmunan shunchalik g'oyaviy va tarbiyaviy natija beradi. Binobarin, tarix DTS asosida o'quvchilarga o'rgatiladigan tarix ta'limidan ko'zda tutilgan maqsad, ta'limtarbiyaviy vazifalar oldindan aniq belgilanishi o'quvchilar bilimining rivojlanib, chuqurlashib borishiga, voqealarning mohiyatini puxta tushunib olishlariga yordam beradi, zarur ko'nikma va malakalarni yuzaga keltiradi, o'quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatini o'stiradi. Tarix o'qitishning samarali bo'lishida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish muhim rol o'ynaydi. Dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarning bilish faoliyatining bo'lishligi juda ko'p omillarga, avvalo, mashg'ulot mazmunining g'oyaviy va ilmiy-nazariy jihatdan yuqori saviyada bo'lishiga, o'qituvchining eng muhim jonli va ishonarli tarzda ochib bera olishiga va bu voqealarni chuqurroq o'rganib olishning muhimligini o'quvchilarning tushunib olishi hamda ularda o'rganishga ishtiyoq uyg'otish bog'liqdir.

Bu o'rinda o'qituvchining o'quvchilarni mashg'ulot mazmunini o'zlashtirib borishi ustidan qilingan nazorati, o'quvchilar o'rganishini boshqara bilishi, shuningdek ularning yangi bilimlarini o'zlashtirish uchun o'zlaridagi mavjud bilim va malakalardan foydalana bilishi, ya'ni o'zlashtirilgan bilim va egallangan malakalarini aktuallashtirilishi ham muhim ahamiyatga egadir. Tarix kursining

mazmuni oʻrta taʼlim va oʻrta maxsus taʼlim tizimida uni oʻqitish va oʻquvchilarning oʻrganish faoliyati orqali ularning ongiga, tarbiyasi va tafakkuriga taʼsir koʻrsatadi, ularning kamol topishiga yordam beradi.

Shunday qilib, Oʻzbekiston xalqlari tarixi oʻqituvchilarining milliy ongini oʻstirishda, oʻzlikni anglashida, ular siyosiy madaniyatini oshirishda, mustaqil respublikamizning ijtimoiy faol va maʼnaviy barkamol kishilarni haqiqiy inson, vatanparvar qilib tarbiyalashda juda katta imkoniyatlarga egadir. Maktabda Oʻzbekiston xalqlari tarixini oʻqitishning bu imkoniyatlaridan samarali foydalanish oʻqituvchiga, uning mazkur tarixning yangilangan mazmunini, uni oʻqitish uslubiyatini mukammal bilishiga, taʼlim va tarbiya ishlarini ilmiy asosda uyushtira olishiga bogʻliqdir. Oʻzbekiston xalqlari tarixi boʻyicha ushbu oʻquv-uslubiy qoʻllanmaning qayta nashr qilinishi shu maqsad uchun xizmat qiladi degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Lafasov 7-sinf Jahon tarixi darsligi.-T.: Choʻlpon. 2005
2. M.Lafasov. 9-sinf Jahon tarixi oʻquv qoʻllanmasi.-T.: A.Qodiriy nomidagi merosi.-T.: 1999
3. U.Joʻrayev. 7-sinf Jahon tarixidan oʻqituvchilar uchun metodik qoʻllanma.-T.: 2000
4. N. Norqulov, U.Joʻrayev . 8-sinf Oʻzbekiston tarixi. Sharq. T. 2000

TARIXDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHDA INTERFAOL METODLAR

Qurbonov Feruz Begimqulovich

Nishon tumani 40 – maktab tarix fani o'qituvchisi

Egamqulov Jamshid Normamat o'g'li

Nishon tumani 40 – maktab 9 – sinf o'quvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada tarix darslarini tashkil etishda ayrim interfaol metodlar haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: samaradorlik, mavzuga zamin, pochta qutisi, topib ko'rchi metodi.

Maktablarda o'qitilayotgan ijtimoiy, shu jumladan tarix fani o'zida oliyjanob fazilatlarini mujassamlashtirilgan insonni tarbiyalashda benihoya ahamiyat kasb etadi. Maktabda o'quvchi kishilik jamiyati bosib o'tgan yo'lni, ularning chet el bosqinchilariga qarshi, o'z ozodligi va baxt-saodati, porloq kelajagi uchun olib borgan kurashlari haqidagi asosiy ma'lumotlarni tarix darslaridan bilib oladi. Shu bilan birga tarix darslari o'quvchining hozirgi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni to'g'ri anglashga yordamlashadi.

Bizga ma'lumki tarix-juda qadimiy fanlardan biri hisoblanadi. Tarix fanini kelajakni ko'rsatuvchi „Ko'zgu“ desak bo'ladi va bu ko'zguna qarab har qanday inson, jamiyat, xalq o'z kelajagini belgilab olishi mumkin. Hozirgi kunda O'zbekiston rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin egallashi onson kechgani yo'q.

Shuning uchun tarixni o'qitish jarayonida o'quvchilar bugungi kunning qadriga yetishini, o'tmishda yo'l qo'yilgan xatolarni takrorlamaslikni, o'tmishdagi xatolardan xulosa chiqarib olishini o'rgatish lozimdir. Qolaversa maktabda tarix fanini o'qitish orqali o'quvchilarda o'zlari mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, miliy ong va tafakkurni o'stirishga, eng asosiysi ma'naviy barkamol shaxsni, haqiqiy vatanparvar insonni tarbiyalab voyaga yetkazishga ahamiyat berish lozim .

“Mavzuga zamin” usuli

Maqsad: O'quvchilarni o'tilgan mavzuni mustahkamlashdan oldin, shu mavzu bo'yicha o'quvchilarni darsga tayyorlash ya'ni zamin hozirlash. Bizga ma'lumki o'quvchilar mavzuni o'qituvchi tushuntirib berishi chog'ida va o'zi darslikdan o'qib o'zlashtirishi mumkin. Lekin bu degani sinfda hamma o'quvchilar o'zlashtira oladi degani emas. Chunki hamma o'quvchilarning xotirasi, fikrlash doirasi birdayin bo'lmaydi. Shuning uchun ularga turli xil o'yinlar, sahnali ko'rinishlar, baxs-munozaralar orqali darslar tashkil qilinsa, sinfdagi uncha yaxshi o'zlashtira olmaydigan o'quvchilar ham mavzu haqida tushuncha hosil qilibgina qolmasdan, mustahkamlab oladi. Dars jarayonida o'tilgan mavzuni mustahkamlash chog'ida, avvalombor, o'quvchilarni darsga tayyorlab olishi kerak. Yaxshi dars o'tilishi, o'quvchilarning yaxshi o'zlashtira olishi eng birinchi navbatda o'qituvchi o'quvchilarni o'ziga jalb qilishi, o'tilgan mavzuni dab-durustdan boshlab, ularga o'tilgan mavzu yuzasidan topshiriqlar berishdan emas, aksincha o'quvchilarni o'tilgan mavzu haqida qisqacha tasavvur hosil qilib olishiga bog'liq. Bu usul ko'proq o'quvchilarni darsga tayyorlab olishi, o'tilgan mavzuni takrorlab, mustahkamlashga zamin hozirlash uchun ishlatiladi. Bu usul 5-11 sinflarda amalga oshirilsa maqsadga muvofiq. Guruhlar belgilanadi. O'quvchilar guruhlariga 5-7 kishidan bo'linishlari kerak. Guruhlariga bo'lish chog'ida guruhlarining kuchlari teng bo'lishiga ahamiyat berish lozim. Har bir guruhga 2-3 ta yaxshi o'zlashtira oladigan o'quvchilarni va unga yaxshi o'zlashtira olmaydigan o'quvchilarni joylashtirib bo'lish kerak.

Har bir guruh o'ziga nom qo'yish kerak. Buning uchun o'qituvchi guruhlariga quyidagicha murojaat qiladi: „Siz guruhga nom qo'yayotganda quyidagilarga e'tibor bering?

Siz guruhingizga o'tilgan mavzuning ichidan biror-bir voqeani keltirib chiqaruvchi so'zlar yoki o'tilgan mavzuning asosiy mazmunlaridan birini tashkil etuvchi so'zlar orqali nom qoying; Guruhingiz bilan bu nomni nima uchun qo'yganligingizni aytib berish uchun tayyorlaning (1-minut vaqt beriladi). Har bir guruh nom qo'yib bo'lgandan so'ng, u guruhlardan bu nomni nima uchun qo'yganligi so'ralishi kerak.

Yuqoridagilarni o'tkazib bo'lgandan so'ng, o'quvchilar o'tilgan mavzu haqida qisqacha tushuncha hosil qilib, o'quvchilar mavzuni mustahkamlash uchun zamin hozirlanadi. Keyin o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun shu guruhlariga savollar, topshiriqlar berish mumkin.

«TELEFON» o'yini

Guruh a'zolari navbat bilan o'zi tanlagan sinfdoshi 30 sekund mobaynida o'zi xohlagan tarixiy shaxslarning o'zaro suhbatlari mavzuda gaplashadi. Kuzatuvchilar uning o'zini tutishi, sinfdoshiga bo'lgan hurmati bilan muomalasi, narigi tarafdagi gaplashuvchi shaxs bilan gaplashuvchi o'rtasidagi yaqinlik, o'zaro munosabatlarini tahlil qiladilar va kerakli maslahatlarni beradilar. O'quvchilar bu metod orqali tarixiy ma'lumotlarning qanchalik ko'p bilishini, qanchalik bilim ko'nikmaga ega ekanligini aniqlash mumkin. Bu metodning ko'proq biron bob yakuni yuzasidan o'tkazilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilarning egallagan bilimlari yuzasidan samaradorlikni aniqlash uchun yaxshi ko'makchi bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.N.Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat.-T.: TDPU. 2003.
2. Asqarov A. O'zbekiston mustaqilligi sharoitida tarix fanining vazifalari.- “O'zbekistonda ijtimoiy fanlar” 1992. № 7-8.

BUYUK IPAK YO‘LNING PAYDO BO‘LISHI VA RIVOJLANISHI

Rasulova Kamola Xazratkulovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahri
Zarafshon kasb-hunar maktabi tarix fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk ipak yo‘lining dunyo hamjamiyatida tutgan o‘rni, uning paydo bo‘lishi va rivojlanish jarayonlariga to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: buyuk ipak yo‘li, Farg‘ona, Xitoy, g‘arb, sharq, savdo, ipak, karvon.

Buyuk Ipak yo‘li qadimda sharq bilan g‘arbni bo‘g‘lab turgan savdo yo‘lidir. Dengiz, okean yo‘llari ochilmasdan oldin bu yo‘llar muhim ahamiyat kasb etgan.

Miloddan avvalgi 138 yilda Xitoy imperatori U-di Chjan Szyanni O‘rta Osiyo yerlariga jo‘natadi. Elchi Chjan u-di (Miloddan avvalgi 138-126 yillarda) Xitoyning xunlarga qarshi kurashi uchun ittifoqchi izlab kelgan edi. Miloddan avvalgi II asrlarga kelib Chjan Tsyun yurgan yo‘llarda Xitoyning O‘rta va G‘arbiy Osiyo bilan bog‘laydigan karvon yo‘li paydo bo‘ladi va nihoyat g‘arb bilan Sharqni bir necha yillar davomida bir biri bilan bog‘lab kelgan ana shunday qadimgi yo‘llardan biri «Buyuk ipak yo‘li» vujudga keladi. Bu yo‘l fanga “Ipak yo‘li” nomi bilan faqat XIX asrning 70-yillaridan boshlab nemis olimi Ferdinand fon Rixtgofer tomonidan kiritildi. Unga qadar bu yo‘l “G‘arbiy merednopal yo‘li” deb atalar edi. Ana shunday karvon va savdo yo‘lining asl mazmunini tashkil etgan ipak qachon va qayerda paydo bo‘ldi, degan masalada fanda har xil qarashlar bor.

Janubiy yo‘l Hindiston, Afg‘oniston va Eronning hozirgi hududlaridan o‘tgan. Markaziy yo‘l Fors va O‘rtayer dengizi orqali o‘tgan. Keyinchalik ipak yo‘lining yo‘nalishlari butun dunyoga ma‘lum bo‘ladi va tez orada u orqali nafaqat karvonchilar, balki afsonaviy sayohatchilar va sarkardalar ham o‘ta boshlaydilar. Masalan, italiyalik sayyoh va savdogar Marko Polo Buyuk Ipak yo‘li bo‘ylab sayohat qilganidan so‘ng “Dunyo xilma-xilligi haqida kitob” asarini yaratadi. Shuningdek, jahonga mashhur sarkarda Chingizxon Buyuk Ipak yo‘li tarmoqlari bo‘ylab o‘tgan.

Buyuk Ipak yo‘li insoniyat rivojlanishi tarixining, uning birlashuvga hamda madaniy qadriyatlari bilan almashishga, hayotiy fazo-yu mahsulotlarni sotish uchun bozorlarga erishishga intilishining o‘ziga xos bo‘lgan hodisasidir. Insoniyat tarixida eng ulkan bo‘lgan ushbu qit‘alararo savdo yo‘li Yevropa va Osiyoni bir-biriga bog‘lab, o‘tmishda antik Rim davlatidan to Yaponiyaning qadimgi poytaxti Nara shahrigacha cho‘zilgan edi. Albatta, sharq va G‘arb o‘rtasidagi savdo o‘tmish qariyga cho‘kkan qadim-qadim zamonlardan beri olib borilar edi, lekin bu kelgusida bunyod etilgan Buyuk yo‘lning aloxida qismlari edi.

Savdo aloqalari hosil bo‘lishiga Markaziy Osiyo tog‘larida yarim qimmatbaho toshlar - Sharqda nihoyatda qadrlangan lazurit, nefrit, aqiq, feruzalar qazib chiqariladigan konlarni topib, qazib olish ko‘p jihatdan ko‘maklashgan. Masalan, Markaziy Osiyodan Eronga, Mesopotamiyaga va hatto Misrga lazurit toshi yetkazib beriladigan „lazurit yo‘li“ mavjud edi. U bilan bir paytda „nefrit yo‘li“ ham tarkib topgan, bu yo‘l Xotan va Yorkend tumanlarini Shimoliy Xitoy mintaqalari bilan bog‘lar edi. Bundan tashqari, Old Osiyo mamlakatlariga

So‘g‘diyona va Baqtriya davlatlaridan aqiq toshlari olib ketilar edi, Xorazmdan esa feruza keltirilgan. Bu yo‘nalishlarning barchasi oxir-oqibat Buyuk Ipak yo‘liga kirib mujassamlashgan.

Markaziy Osiyodan G‘arbgacha va Janubga o‘tkazilgan karvon yo‘llarini hamda Xitoydan Sharqiy Turkistonga olib boradigan yo‘llarni o‘zaro bog‘lab bergan buyuk yo‘lning haqiqiy boshlanishini tarixchilar eramizdan avvalgi ikkinchi asrning o‘rtalarida, deb hisoblaydilar, o‘sha davrda xitoyliklar uchun ilk bora G‘arb o‘lkalari — Markaziy Osiyo davlatlari kashf etilgan edi.

Buyuk Ipak yo‘li miloddan avvalgi II asrdan qariyb eramizning XV asrigacha faoliyat ko‘rsatgan. Shubhasiz, Ipak yo‘li orqali nafaqat nodir tovarlar olib o‘tilgan, balki bilim, madaniyat, texnologiya almashinuvi, diplomatik aloqalar ham amalga oshirilgan.

“Buyuk ipak yo‘li” nomi o‘sha davrlarda G‘arb mamlakatlari uchun qimmatbaho bo‘lgan mahsulot – ipak bilan bog‘liq. Ipak qurti pillasidan ipak tayyorlash texnologiyasi taxminan besh ming yil oldin zamonaviy Xitoy hududida kashf etilgan deb hisoblanadi. Asta-sekin ipakchilik sirlari o‘zlashtirilib borildi va eramizning III asridayoq ko‘plab mamlakatlarda, jumladan, O‘zbekistonda ham Farg‘ona vodiysi hududida ipak ishlab chiqarila boshlandi.

Karvonchilar ipakdan tashqari boshqa noyob mahsulotlar bilan ham savdo qilishgan. Badaxshondan lazurit, So‘g‘diyondan serdolik, Xo‘tandan nefrit kabi qimmatbaho toshlar va

hatto o'sha davrlarda Sharqiy O'rtayer dengizida hali ishlab chiqarilmagan shisha idishlar bilan savdo qilingan.

Taxminan milodiy I asrda Buyuk Ipak yo'li o'z taraqqiyotining yuksak cho'qqisiga chiqdi. Savdo yo'li sharqda Xitoyning Loyan shahridan boshlanib, Xitoyning ko'plab shaharlari va O'rta Osiyodan o'tib, Italiyada, Rimda tugagan. Yo'l uchta yo'nalish va ko'plab tarmoqlardan iborat bo'lgan. Asosiy yo'nalishlar Shimoliy, Markaziy va Janubiy yo'llar edi.

Shimoliy yo'l Tarim daryosi bo'ylab Tyan-Shan tog'lari orqali, Farg'ona vodiysiga burilib, O'rta Osiyo daryolari oralig'idan Volganing quyi oqimiga, yunon koloniyalariga o'tgan. Yo'l-yo'lakay karvonlar shaharlarda yoki eng go'zal vohalarda to'xtab, o'z mollarini sotardilar. Shu tariqa, yangi shaharlar paydo bo'ldi, eskilari esa o'sib, yanada kattalashdi. O'zbekiston hududida savdo va hunarmandchilik shaharlari: Andijon, Qo'qon, Buxoro, Shahrisabz, Samarqand va Xiva gullab-yashnagan.

Bu yo'l qadimgi avlod – ajdodlarimiz ruhlarini shod etib, “Buyuk ipak yo'li” an'analarini tiklash va unga sayqal berish ozod, hur, erkin va farovon yashashdan manfaatdor bo'lgan barcha sof vijdonli fuqarolarning millati irqi diniy e'tiqodidan qat'iy nazar muqaddas burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Karimov. Savdo uyidan ipak yo'lini tiklash sari. Asarlar. 2-jild. T., 1990.
2. Makboboyev B. Shamsutdinov R. Mamajonov A. Buyuk ipak yo'lidagi Farg'ona shaharlari. Andijon. 1994
3. Jumayev M. Buyuk ipak yo'li aloqalari. T., 1993.
4. Ipak yo'li afsonalari. T. Fan. 1993.
5. Buyuk ipak yo'lidagi Markaziy Osiyo shaharlari. /Ma'ruzalar bayoni./ Samarqand. 1994.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 3-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.05.2023

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000